

11. Малий І.Й. Про романтизацію підтримки сільського господарства країн-членів СОТ // Економічна теорія. – 2008. – №3. – С. 11–20.

12. Месель–Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектора України: здобутки і проблеми / В.Я. Месель–Веселяк // Економіка АПК. – 2003. – №5. – С. 3–8.

13. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси у трьох томах. Т. 1. Економіка періоду диктатури влади. – К.: Інститут аграрної економіки, 2001. – 432 с.

14. Brauchen wir alternative Anreizmechanismen in der Agrarpolitik? <http://de.academic.ru/dic.nsf/dewiki/503031>

Л.В. ПАНЧУК,

аспірантка, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Методичні аспекти формування механізму санації транснаціональних корпорацій

У статті розкриваються методологічні аспекти механізму досудової та судової санації транснаціональних корпорацій і методи фінансово-економічного оздоровлення корпорацій у зарубіжних країнах.

Ключові слова: санація, фінансово-економічне оздоровлення, корпорації, досудова та судова санація, зарубіжні країни.

В статье раскрываются методологические аспекты механизма досудебной и судебной санации транснациональных корпораций и методы финансово-экономического оздоровления корпораций в зарубежных странах.

Ключевые слова: санация, финансово-экономическое оздоровление, корпорации, досудебная и судебная санация, зарубежные страны.

The article covers the methodological aspects of the mechanism of pre-trial and judicial rehabilitation of transnational corporations and financial methods – economic recovery of corporations in foreign countries.

Keywords: renovation, financial-economic recovery, corporations, and pre-trial judicial reorganization, foreign countries.

Постановка проблеми. Правові основи відносин ТНК регулюють соціальні, майнові права громадян, угоди, договори і зобов'язання.

В умовах ринкової економіки суб'єкти самі визначають своїх партнерів і зміст відносин один з одним, укладений договір між ними стає обов'язковим, що входить у плани контрагентів. Тим самим усі відносини будь-якого підприємця з постачальниками сировини, обладнання, покупцями, найманими працівниками приймають форму різних за змістом зобов'язань одного боржника на користь кредитора: передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо та ін. [п. 1 ст. 307 ПС РФ]. Кредитори мають право вимагати виконання цих зобов'язань, і якщо боржник не в змозі їх здійснити на

вимогу кредиторів, особа може бути визнана неспроможною за рішенням суду.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. У наукових доробках вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких варто зазначити насамперед роботи О.М. Полінкевич, В.П. Лещук, В.В. Ветрянського, О.М. Галенко, О.М. Бірюкова, С.В. Гвардина, Дж. Кайзера, І.В. Гущина, П.К. Джро, нині приділяється багато уваги питанням санації підприємств. При цьому варто зазначити, що публікації як теоретичного, так і прикладного характеру містять ряд методичних аспектів формування механізму санації транснаціональних корпорацій.

Мета статті – розкрити методологічні аспекти механізму досудової та судової санації транснаціональних корпорацій і методи фінансово-економічного оздоровлення корпорацій в зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Підстави і порядок визнання такого боржника неспроможним або оголошення боржника про своє банкрутство встановлюються Законом України «Про банкрутство». Цей закон є правовою основою санування господарюючого суб'єкта національної економіки.

Виходячи з чинного законодавства санація визначається як позасудова і судова. Позасудова санація включає процедури «досудової санації» або фінансового оздоровлення. Слід також зазначити, що досудова санація поєднує правову санацію, економічну, фінансову, організаційну, маркетингову, соціальну та ін.

Так, механізм надання підтримки санування ТНК регламентується положеннями Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». У них досудова санація визначається як реорганізаційна процедура, для проведення якої держава надає фінансову допомогу до порушення справи про неспроможність в арбітражному суді. Обумовлюється, що державна фінансова підтримка може поширюватися на ТНК незалежно від їхньої форми власності.

Рішення про надання державної підтримки або санації приймається на підставі аналізу матеріалів, що характери-

зують економічний і фінансовий стан ТНК і пропозицій щодо його оздоровлення з урахуванням критеріїв за напрямками діяльності та приналежності до пріоритету, а також ряду фінансових і соціальних критеріїв. Пріоритетними напрямками є [2]:

- продукція ТНК, яка може бути реалізована на споживчому ринку;
- ТНК, що забезпечують підтримку обороноздатності і безпеки держави, особливо ТНК і виробництва, пов'язані з високими, в тому числі міжнародними, вимогами щодо техніки безпеки та екології (ядерного озброєння та енергетичного атомного комплексу, виробництво радіоактивних матеріалів та їх зберігання, виробництво боєприпасів);
- діяльність ТНК, яка регулюється, ліцензується державою і працює за регульованими цінами;
- перспективні ТНК, які зможуть активізувати господарську діяльність у різних галузях економіки, виробничої інфраструктури;
- ТНК, що випускають конкурентоспроможну, імпорتنу та експортну продукцію, в тому числі з використанням унікальних «проривних» технологій;
- ТНК, виробництво яких у значній мірі залежить від закупівель сировини, комплектуючих виробів та обладнання в країнах ближнього і далекого зарубіжжя і де в даний час відсутня гарантія стабільного імпорту через обмеженість валютних коштів і розриву господарських зв'язків;
- ТНК, що забезпечують випуск енергозберігаючої техніки та освоєння нових прогресивних технологій, що збільшують продуктивність праці, поліпшують соціальні умови праці, розрахованих на застосування нових матеріалів, автоматизацію виробництва і підвищують екологічність виробництва;
- ТНК, що забезпечують створення умов для підвищення інвестиційної активності;
- ТНК з широкими коопераційними міжгалузевими і міжрегіональними зв'язками.

При проведенні відбору ТНК, які потребують надання державної підтримки, можуть бути прийняті рішення:

- про надання державної підтримки та надання фінансових коштів;
- про клопотання щодо внесення пропозиції до арбітражного суду на проведення санації самостійно;
- про клопотання щодо проведення санації з подальшим оголошенням конкурсу охочих взяти в ній участь;
- про відмову в проведенні санації.

Для ТНК–боржників недержавної форми власності, які звернулися за наданням державної підтримки, для її отримання є обов'язковою наявність сторонніх інвесторів, зацікавлених у його санації [3].

Таким чином, досудова санація в правовому аспекті означає доказ можливості економічної санації та регламентацію механізму отримання для цього допомоги.

Судова санація як правовий процес і конкретна судова процедура виникає у зв'язку з визнанням банкрутства ТНК.

Її зміст полягає у з'ясуванні фактичної неспроможності і збереженні майнового комплексу ТНК до прийняття рішення про застосування заходів до ТНК.

До власне судової санації відноситься процедура зовнішнього управління і застосовується до боржника з метою відновлення його платоспроможності та передачі повноважень з управління боржника до тимчасового керуючого.

У період зовнішнього управління знімаються раніше вжиті заходи щодо забезпечення вимог кредиторів, вводиться мораторій тільки на задоволення вимог кредиторів за грошовими зобов'язаннями та обов'язкових платежів боржника. Ця пільга дозволяє використовувати суми, призначені для виконання грошових зобов'язань, на проведення заходів щодо поліпшення фінансового оздоровлення ТНК.

У рамках зовнішнього управління може здійснюватися ряд заходів:

- перепрофілювання виробництва;
- закриття нерентабельних виробництв;
- ліквідація дебіторської заборгованості;
- продаж частини майна боржника та ін.

Перелік заходів з відновлення платоспроможності боржника не є вичерпним, що дає можливість виходячи із специфіки діяльності та фінансово–економічного стану боржника визначити заходи, спрямовані на підвищення господарсько–фінансової діяльності боржника.

Мирова угода не є по суті санаційним процесом, але за формою може змінити хід санації корпорації виходячи з юридичного і конкретного судового процесу.

Переклад зовнішнього управління у процес конкурсного виробництва означає незадовільне завершення санаційних процедур та відкриття ліквідаційних процедур. З позиції суспільного господарства останні (оцінка і розпродаж майна) виконують сануючу роль, проте виходять за рамки санації корпорацій і не розглядаються в запропонованій роботі.

Таким чином, досудова і судова санації, регламентовані законом, представляють різноманітні процедури, насамперед вирішення проблеми відновлення платоспроможності корпорацій, нормалізацію товарно–грошових потоків у суспільстві, що мають такі риси [9]:

- механізм залучення інвестицій для вирішення як проблеми платоспроможності і початку санації реальної сфери економіки корпорацій в умовах недоступності кредиту це стає суттєвою основою останньої;
- аналіз реальних економічних процесів на корпорації;
- розробка програм оздоровлення корпорацій.

Перша риса можлива при відносно ефективному внутрішньому і зовнішньому управлінні корпорацією, наявності технологічних резервів і здійснюється колишнім керівництвом. Друга (крім мирової угоди) передбачає зміну керівництва або його повне відсторонення і означає визнання неефективності управління. Фактично судова санація означає примусовий акт оздоровлення корпорацій, що залишається у власника.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Для вироблення технології здійснення санації корпорації необхідний аналіз зарубіжної практики санаційних процедур [6]. Метою будь-якої державної політики є забезпечення стійкості економічної системи, для чого кожна держава має вибудувати економічну стратегію з урахуванням національних особливостей.

Практично в усіх західних країнах одним із ключових елементів такої системи є законодавство про неспроможність і заходи щодо його запобігання, представляє об'єднання економічних і правових складових.

Основна ідея всіх сучасних систем регулювання неспроможності, попередження банкрутства і виконання санації полягає в тому, що доцільніше зберегти діючу корпорацію, аніж продавати її по частинах. Це пояснюється тим, що вартість цілісного, працездатного процесу набагато вище, ніж розрізненого, розукмплектованого обладнання. Тому що бюджет будь-якої держави базується в основному на податкових надходженнях, та коли корпорації стають неплатоспроможними, доводиться вирішувати завдання не тільки розподілу майна боржника серед кредиторів, а й завдання збереження цілісності корпорацій та розміру податкових надходжень. Однак при цьому необхідно рішення і про захист інтересів кредиторів, оскільки часто в разі використання реабілітаційних процедур можуть бути порушені їхні інтереси.

Одним з традиційних способів збереження діючого ТНК вважаються добровільні угоди, які оформляються або багатостороннім договором, або сукупністю двосторонніх або комбінованих договорів.

У ряді країн такі м'які, добровільні форми позасудових процедур реструктуризації є бажаними [13, 15]. Наприклад, у законі про банкрутство Німеччини передбачено, що основні рішення в ході провадження про неспроможність приймаються не в судовому порядку, а зборами кредиторів, де голоси розподіляються відповідно до реальної вартості прав вимоги.

У цілому добровільне позасудове врегулювання проблем між боржником і кредитором використовується практично повсюдно, але при цьому воно тільки заохочується, але не нав'язується сторонам. Використання процедури добровільного визнання неспроможності типово для країн із загальним правом (Великобританія).

В англійському законі існує безліч різних процедур визнання неспроможності боржника, в тому числі з використанням позасудових процедур, коли кредитори ліквідують компанію по своїй волі [7].

У Великобританії деякі функції здійснення позасудових процедур можуть виконувати банки. Будь-який англійський банк має право призначити на корпорацію зовнішнього керуючого, якщо він приходить до висновку про неплатоспроможність клієнтів. Таким чином, англійський банк може ініціювати реорганізацію корпорації.

У законодавстві Канади передбачено наявність превентивних реорганізаційних заходів, що застосовуються до боржника з метою досудової санації та недопущення його банкрутства,

причому проведення таких заходів може прямо вказуватися в договорі, з якого випливають зобов'язання боржника.

У цілому в кожній конкретній ситуації рішення про те, що робити – або укласти позасудову угоду, або ініціювати реабілітаційні процедури, або клопотати про ліквідацію, – приймається в економіці західних країн на основі багатьох факторів [11, 14, 18, 19].

Перевагою позасудових угод у порівнянні з реабілітаційними процедурами є їхня невисока вартість, можливість уникнути широкого розголосу фінансового стану боржника і пов'язаної з цим втрати вартості в курсі акцій, можливість продовжити роботу компанії без фінансових потрясінь і втрати потенційних клієнтів.

Недоліками позасудових угод є: складність у переконанні всіх без винятку кредиторів укласти позасудову угоду, а також неможливість задіяти правові механізми процедур неспроможності (мораторій на дії кредиторів, відмова від виконання поточних договорів, спеціальні умови визнання недійсності угод та ін.).

У кожному конкретному законодавстві обсяг використання санаційних процедур і реабілітаційних режимів має великі відмінності [12, р. 372]. Відповідно різні і результати збереження діючих корпорацій.

За останні роки ставлення законодавців, практиків з банкрутства та громадської думки більшості зарубіжних країн до проблеми вибору між реорганізаційними та ліквідаційними процедурами неспроможних корпорацій зазнало значних змін. Перевагу реорганізації перед ліквідацією і продажем новому власнику віддає закон про банкрутство США, під впливом якого аналогічні положення були введені в законодавства деяких інших країн, зокрема Німеччини і Франції. Однак на практиці форми реорганізації неспроможних корпорацій у цих країнах виявилися недостатньо ефективними через негативний вплив на бізнес оприлюднення інформації про фінансові труднощі корпорації – боржника, а також через відсутність подальшого фінансування.

Тому в більшості західних країн законодавче закріплення пріоритету реорганізаційних процедур над ліквідаційними було скасовано.

Головним елементом сучасних санаційних процедур є розподіл втрат між всіма учасниками договору. Якість збалансування є визначальним, оскільки, наприклад, послаблюючи кредиторів підтримкою неплатоспроможних боржників, можна дестабілізувати економічну систему національної економіки. Зазвичай у країнах з розвиненою економікою і налагодженою системою фінансової звітності суб'єкт стає неплатоспроможним у результаті системних прорахунків керівництва. Тому перед тим, як приймати рішення про підтримку боржника, необхідно провести ретельний аналіз його бізнесу. Природно, що в ряді випадків вигідніше і набагато ефективніше задовольняти вимоги кредиторів, ніж підтримувати безнадійного боржника, зберігаючи застарілу технічну базу і погіршуючи фінансове становище кредиторів [1, 3].

У різних законодавствах права кредиторів захищені по-різному. Наприклад, в англійському та німецькому праві більш забезпеченим у фінансовому відношенні кредиторам надається найбільш сильний захист і підтримка, а у Франції своїми перевагами забезпечені кредитори можуть скористатися не на стадії санації, а тільки при остаточній ліквідації корпорації.

Західна економіка пропонує різні варіанти обсягів повноважень кредиторів – від повного контролю ситуації в Німеччині до фактичного відсторонення кредиторів від участі в санаційній процедурі у Франції [16, 17, 20].

Сучасне законодавство про неспроможність і проведення санації корпорацій є правовим технологічним комплексом, коли ліквідація або санація залежить від волевиявлення всіх учасників виробництва.

У західних країнах застосовуються різні підходи до фінансового оздоровлення корпорацій–боржників.

Розробники першої, німецької, моделі взяли за основу американську систему реорганізації, посиливши захист кредиторів, оскільки механізм оптимального розподілу максимізованих активів боржника дозволяє кредиторам отримати більше задоволення своїх вимог.

Англійська (друга) модель спрямована на підтримку кредитного обігу та захисту кредиторів з правом «плаваючого забезпечення» спеціально призначеною особою, яка вирішує, яким чином можна максимізувати активи боржника.

Третя модель є поєднанням двох функцій: справедливого розподілу майна боржника серед кредиторів і виконання макроекономічних завдань. Саме їй належить визнати найкращою, бо тут створюється максимально ефективний механізм для виконання головного макроекономічного завдання – забезпечення стабільності та сталого зростання економіки.

Поряд із дослідженням сформованої практики санування та фінансового оздоровлення корпорацій в економічно розвинених країнах досить цікавим є досвід країн ближнього зарубіжжя, зокрема України, економіка якої виявляє подібні з Росією кризові тенденції. Аналіз процедур фінансового оздоровлення показує, що механізми санації в Україні багато в чому нагадують аналогічні механізми в західних країнах.

Український досвід управління санацією в основному орієнтований на ліквідацію неплатоспроможних корпорацій–боржників і продаж їхньої власності. В той же час у процесі ліквідації задоволення не отримувала жодна зі сторін.

В основу нової редакції закону було покладено поняття «відновлення платоспроможності боржника». Провідна роль у новому законі тепер відведена керівникам санації або ліквідаторам. Саме вони мусять вживати заходів з оздоровлення корпорацій і задоволення безперечних вимог кредиторів. Набувши чинності з 01.01.2000 Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі Закон «Про відновлення платоспроможності») передбачає кілька судових процедур: розпорядження майном боржника, миру угоду, санацію, відновлення платоспроможності і як крайній захід – ліквідацію корпорації–боржника.

Боржникові надається можливість самому оголосити себе банкрутом, що дає йому переважне право при затвердженні санаційної програми і реальний шанс відновити платоспроможність. Аналогічна практика в 90% використовується на Заході.

Законодавством України дозволяється кредиторам самостійно, об'єднавши зусилля, навести порядок на проблемному ТНК. Якщо керівництво або акціонери не хочуть змінити ситуацію, що склалася, санаційна програма кредиторів може реально змінити ситуацію і допомогти повернути кошти.

Реальними коштами при впровадженні антикризових програм є проекти оперативної та фінансової реструктуризації. Вони включають глибокий санаційний аудит проблемного ТНК, комплекс юридичних заходів по роботі з кредиторською та дебіторською заборгованістю, переговори з усіма кредиторами і акціонерами та вироблення спільних дій, розробку інвестиційного проекту і залучення додаткових коштів [8, 10]. Скупка акцій керівництвом організації через підставні фірми у своїх працівників. Контрольний пакет акцій концентрується в одних руках. Механізм законного «відходу» від боргового тягаря [4]. При вольовому рішенні кредиторів ТНК очікує тривала процедура санації шляхом реорганізації або процедура фінансової санації.

В українському законодавстві існує поняття судової та позасудової санації боржника. Особливістю досудової санації можна назвати контроль кредиторів боржника за проведенням комплексу заходів щодо фінансово-економічного оздоровлення останнього, поновленню його платоспроможності і запобіганню банкрутству. При проведенні позасудової (досудової) санації роль кредитора також значна, але ініціатором заходів щодо фінансового оздоровлення боржника виступає або він сам, або державний орган з питань банкрутства.

За існуючої економічної ситуації в країнах з перехідною економікою, коли саме законодавство і судочинство досить недосконалі, а у фахівців у галузі антикризового управління часто не вистачає кваліфікації та досвіду судових розглядів, доцільно залучати органи суду і здійснювати судову санацію тільки у виняткових випадках і частіше практикувати позасудову процедуру банкрутства.

Висновки

Таким чином, узагальнення зарубіжної практики в галузі санації ТНК дозволяє, на наш погляд, використовувати в процедурах оздоровлення ТНК ті технології відновлення платоспроможності, які призводять до максимального ефекту не тільки для корпорацій–боржників, кредиторів, а й для всієї національної економіки.

Список використаних джерел

1. Белчев С. Эффект банкротства // Экономика и жизнь. – №24, 1994. – С. 1.

2. Ветрянский В.В. Пути совершенствования законодательства о банкротстве // Вестник высшего арбитражного суда РФ. – №3, 2001. – С. 91–95.
3. Волошин Н. Банкрот ответит личным имуществом // Деньги. – №40, 1995. – С. 64.
4. Иванов Г.П., Кашин Б.А. Как избежать банкротства // ЭКО. – №8,9, 1993. – С. 128–139, 184–194.
5. Коган Э.Э. Законодательство о банкротстве // ЭКО. – №10, 1994. – С. 130–145.
6. Колосов К.Б., Манакбай Т.М. Использование зарубежного опыта санации предприятий // Социально-экономические проблемы региона: опыт десятилетия. – Тюмень: Вектор Бук, 2002. – С. 141–143.
7. Можайская Л. Какие действия свидетельствуют о преднамеренном банкротстве? // Российская юстиция. – №6, 2001. – С. 34–36.
8. Нурланова Н.К. Формирование и использование инвестиций в экономике Казахстана. Стратегия и механизм. – Алматы, 1998. – 240 с.
9. Постатейный комментарий. Федеральный закон «О несостоятельности (банкротстве)» / Под общ. ред. В.В. Витрянского. – М.: Изд-во «Статут», 1998. – 418 с.
10. Фатхутдинов Р.А. Стратегический менеджмент: Учебник. – М.: БШ, 1999. – 416 с.
11. Bockenforde, B., Unternehmenssanierung, Scauffer Verlag f. Wirtschaft und Steuern, Stuttgart, 1991.
12. Grenz, TM Deminsionen u. Typen der Unternehmenkrise; Frankfurt/Main, 1987.
13. Gro, P.J.: Sanierung durch Fortführungsgesellschaften, Köln, 1982.
14. Kayser, G.: Sanierung oder Auflösung. Frankfurt. 1983.
15. Koreimann, D., Management /5., erw. Auflage, München, Wien, Oldenbourg 1992.
16. Krumenacher, A, Krisenmanagement, Leitfaden zum Verhindern und Bewältigen von Unternehmenskrisen, Verlag Ind. Organisation, Zurich, 1981.
17. Management-Enzyklopad. Band 8,2. Aufl. Landsberg 1984. s. 218–226.
18. Neuhold, H., Krise und Krisenmanagement in den internationalen Beziehungen; Stuttgart, 1989.
19. Schimke, E. /Topfner A. (Hrsg.): Krisenmanagement und Sanierungsstrategien, 2. Aufl. Landsberg am Lech, 1986
20. Stadile, H.W\ / Stol, E., Betriebswirtschaftslehre und ökonomische Krise., Betriebswirt. Verlag Dr. Th. Gabler GmbH Wiesbaden, 1984.

Є.М. ІВАШИНА,
М.П. БІЛАН

Особливості організації обліку в туристичній діяльності

У статті досліджено особливості організації обліку на туристичних підприємствах. Особлива увага приділена питанням, що виникли через зміни у податковому законодавстві у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України.

Ключові слова: облік, туристична діяльність, податкове законодавство.

В статье исследованы особенности организации учета на туристических предприятиях. Особое внимание уделено вопросам, возникшим из-за изменений в налоговом законодательстве в связи с принятием Налогового кодекса Украины.

Ключевые слова: учет, туристическая деятельность, налоговое законодательство.

This article investigates the peculiarities of accounting travel agencies. Particular attention is paid to issues arising from changes in tax legislation in connection with the adoption of the Tax Code of Ukraine.

Постановка проблеми. Туристична діяльність в Україні стрімко розвивається у зв'язку з підвищенням купівельної спроможності громадян та зростанням попиту на туристичну продукцію, з'являються нові туристичні агентства та опе-

ратори, що зумовлює необхідність знаходження раціональних підходів використання інформаційних систем бухгалтерського обліку в управлінні діяльністю господарюючих суб'єктів. На сьогодні існує необхідність перегляду теорії, методики та організації обліку діяльності туристичних підприємств, зокрема щодо формування собівартості туристичної послуги, контролю за виконанням обов'язків за договорами і діяльністю туристичних агентств і операторів.

Прийняття Податкового кодексу України №2755-УІ від 02.12.2010 не вирішило всіх питань, навпаки, додалися нові. Існуючі недоліки перешкоджають одержанню достовірної інформації для управління туристичним підприємством і для розвитку галузі в цілому.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Вагомий внесок в теоретичну розробку проблем організації і ведення бухгалтерського обліку на туристичних підприємствах внесли Н. Алпатова, Н. Бочарова, Ж. Богданова, В. Василенко, А. Дяченко, О. Кирієнко, А. Коваль, В. Кузнєцов, Є. Старчук, Ю. Хоменко. Але у зв'язку зі змінами в податковому законодавстві виникає необхідність перегляду деяких положень організації обліку на туристичних підприємствах.

Мета статті полягає у розробці рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення організації обліку на туристичних